

Tatiana Bajuk Senčar*

Prihodnost nacionalne identitete v dobi globalizacije

Članek obravnava teoretske izzive za razumevanje učinka globalizacije na nacionalno identiteto. Avtorica se osredotoča na analizo konceptualizacije kulture v teorijah o nacionalni identiteti, zlasti v tistih, ki obravnavajo vprašanje odnosa med nacionalno identiteto in procesom modernizacije. Čeprav avtorica ne izenačuje globalizacije z modernizacijo, trdi, da bo boljše razumevanje odnosa med kulturo, nacionalno identiteto in modernizacijo analitikom omogočalo, da se bodo bolj učinkovito lotili vprašanj, ki jih zastavlja globalizacija.

This article discusses the theoretical challenges to understanding the effects of globalization on nations and national identity. To do so the author focuses on analyzing the conceptualization of culture in theories of national identity, particularly those that deal with the relationship between national identity and processes of modernization. While not equating modernization processes with globalization, the author argues that understanding better how these theories conceptualize the relation between culture, national identity and modernization will enable analysts to engage the issues that globalization raises more effectively.

Kaj lahko prispeva antropološki pristop k raziskavam in razpravam o prihodnosti nacij in nacionalne identitete v tem vedno bolj globaliziranem svetu? Vprašanje antropološkega doprinosa k preučevanju nacionalne identitete je vedno bolj relevantno glede na ključno vlogo, ki je v zadnjih letih v družboslovnih in tudi splošnih razpravah v javnosti priznana kulturi, ki je središčna tema antropologije. Velik vpliv na strokovne razprave o svetovni politiki je imel esej Samuela Huntingtona z naslovom *The Clash of Civilizations* v letu 1993.¹ V tem članku Huntington trdi, da so po koncu hladne vojne,

* Avtorica, ki je zaposlena na Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti trenutno izvaja raziskavo o vprašanju sodobne slovenske nacionalne identitete, ki jo financira Sorosova fondacija (Research Support Scheme of the Soros Foundation).

¹ Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations*, *Foreign Affairs*, v. 72, št. 3, 1993.

v kateri je bila svetovna politika določena glede na ideološko bipolarno os, mednarodni odnosi postali multipolarni in multicivilizacijski. In kar je bolj pomembno: Huntington meni, da je kultura glavni element, ki definira multipolarnost mednarodne politike. Zato lahko dogodke v mednarodni areni, zlasti konflikte, razumemo predvsem v luči kategorij kultura in civilizacija oziroma odnosov med različnimi kulturami in civilizacijami.

Sociolog Robert Putnam, ki je dolga leta vodil raziskave v severni Italiji, je, da bi opozoril, kako se kulturne razlike ali razlike v kulturnih praksah skladajo z različnimi ravnmi ekonomske dejavnosti v severni in južni Italiji, razvil koncept družbenega kapitala.² Tovrstne raziskave so bile podlaga za osredotočenje glavnega toka preučevanja na kulturo, in to z osnovanjem obsežnih interdisciplinarnih projektov, kakršen je bil projekt, ki ga je sponzorirala Akademija za mednarodne in območne raziskave univerze v Harvardu. Na podlagi tega projekta je bil izdan zbornik z naslovom *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*. V teh preučevanjih kultura ni bila več pojmovana kot eksotičen ali marginalen predmet preučevanja, ampak kot temeljni dejavnik za razumevanje številnih družbenih procesov.³

Kot antropologinja se strinjam z vključitvijo vprašanja kulture kot pomembnega dejavnika v razprave o človeškem in družbenem razvoju. Kljub temu pa se mi zdi pomembno opozoriti na potrebo po eksplicitni opredelitvi pojma kulture v teh in podobnih analitskih pristopih, denimo tudi, ko se nam ob preučevanju nacionalne identitete in globalizacije zastavlja vprašanje o vlogi kulture.

Globalizacija je postala prevladujoči diskurzivni okvir, ki določa glavne značilnosti našega časa: rušenje ekonomskih, političnih in kulturnih mej, vse večja mobilnost ljudi, predmetov in dejavnosti, ki so bili prej stabilni, in razvoj kreativnega dinamizma, ki je posledica temeljitih, globokih sprememb. Čeprav je po eni strani globalizacija prispevala določeno pozitivno dinamiko, saj je spremenila odnose znotraj narodov in med narodi samimi, pa smo na drugi strani priča rastočemu odporu proti globalizacijskim tokovom, odporu, ki je večkrat izražen na nacionalni, etnični ali kulturni način, ko si ljudje prizadevajo, da bi si zagotovili neko stabilnost vpricho tega, kar je videti kot neprestano spreminjanje ali neizprosna homogenizacija. Pojmi kot kultura in kulturna identiteta se uporabljajo kot podlaga za definiranje različnosti, ki včasih predpostavlja absolutno različnost ali neprimerljivost kultur. Globalizacijski diskurz hkrati vsebuje koncepta absolutne fluidnosti in absolutne različnosti, ki služita kot podlaga za nasprotje med silami spremembe in silami stagnacije; v določenih različicah tega diskurza pa najdemo temeljno nasprotje med lokalno kulturo in globalnimi kapitalskimi tokovi.

Čeprav ne dvomim v obstoj določenih fundamentalističnih kulturnih ali nacionalističnih gibanj in tudi ne podcenjujem morebitnih posledic njihovega delovanja, se želim na tem mestu osredotočiti na probleme, ki jih lahko povzroči uporaba teh ekstremnih ali fundamentalističnih pojmovanj kulture v osrčju prevladujočih konceptov globalizacije. Menim, da antropologi teh konceptov ne bi smeli nekritično obravnavati, zlasti upoštevajoč njihovo samopotrjevalno logiko: njihov globalni status temelji na domnevni pristnosti njihovih trditev o lastni univerzalni veljavnosti. Antropologinja Anna Tsing nas

² Robert Putnam et al., *Making Democracy Work*, Princeton: Princeton University Press, 1992.

³ Lawrence Harrison in Samuel P. Huntington, ur. *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*. New York: Basic Books, 2000. Glej zadnje delo, ki so ga objavili Frane Adam in sodelavci, v katerem avtorji v model slovenskega razvoja vključujejo socio-kulturne dejavnike. Frane Adam, Matej Makarovič, Borut Rončević, Matevž Tomšič, *Socio-kulturni dejavniki razvojne uspešnosti: Slovenija v evropski perspektivi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2001.

v eseju z naslovom *The Global Situation* opozarja pred močjo tega, kar imenuje globalistične ideje o globalnosti: predpostavka novosti globalizacijskih tokov osredotoča pozornost na možnosti, ki jih lahko nudijo globalne povezave; hkrati pa lahko to osredotočenje naturalizira nasprotja, ki so ukoreninjena v globalizacijskih konceptih in diskurzih. Nekatera od teh nasprotij so že bila predmet antropoloških analiz, kot na primer nasprotja globalno/lokalno, cirkulacija/stagnacija, novo/staro, tradicija/modernost. Tem nasprotjem bi lahko dodali tudi nasprotje med ekonomijo in kulturo.

V tem smislu igrata kulturna in nacionalna identiteta ključno vlogo pri analizah globalizacije kot njena protipola, kot razloga za neuspeh ali odpor proti globalizacijski dinamiki. Je pa zanimivo, da so številni teoretiki, med njimi tudi Anna Tsing, opozorili na podobnosti med logiko globalizacije diskurza in drugimi prejšnjimi univerzalističnimi projekti, kot je denimo proces modernizacije. Kako koristna bi lahko bila analiza zgodovine razprav o procesu modernizacije in nacionalni identiteti, ki bi služila kot kontekst za preučevanje odnosov med procesom globalizacije in nacionalno identiteto? Seveda bi se s takšnim pristopom zastavila vprašanja o naravi globalizacije same. Imamo opravka z nekim novim transnacionalnim fenomenom ali pa je to samo nek nov sistem diskurzivnih ali analitičnih kategorij? Smo soočeni z neko novo dinamiko, ki je radikalno spremenila položaj nacionalne in kulturne identitete, ali pa je to koncept, ki ima univerzalne ambicije, podobne tistim, ki so bile značilne za modernizacijske in razvojne koncepte, ki po svoji naravi niso mogli vključevati nacionalnih ali kulturnih razlik? Kakšna bo usoda nacionalne ali kulturne identitete v dobi globalizacije, kaj sploh pomenita? Površen odgovor na ta vprašanja je lahko kaj hitro napačen: ali zreducira vprašanje nacionalne identitete na nek kulturni esencializem ali pa zreducira globalizacijo le na zadnjo verzijo v seriji univerzalističnih konceptov.

Obravnava vprašanja nacionalne in kulturne identitete v tej t. i. globalni dobi se dodatno zapleta zaradi razmer v preučevanju nacionalizma, kjer ni strinjanja o notni definiciji pojmov, kot so nacija, nacionalizem ali nacionalna identiteta. Walker Connor, eden izmed mnogih specialistov za ta vprašanja, trdi, da je to eden izmed glavnih problemov pri preučevanju nacionalizma, saj ne obstaja skupni imenovalec, ki bi omogočal primerjavo različnih teorij in stališč različnih avtorjev. Sledeči odlomek iz znanega eseja, ki ga je Connor napisal v letu 1978, še vedno velja kot verodostojen opis terminološke zmede pri tem preučevanju:

Kako daleč smo prišli s študijem nacionalizma? V tej Alicini čudežni deželi, v kateri pomeni narod–nacija največkrat državo, nacionalna država mnogonacionalno državo, nacionalizem lojalnost do države ali v kateri razumejo pod etničnostjo, primordializmom, pluralizmom, tribalizmom, regionalizmom, komunalizmom, parohializmom in subnacionalizmom najpogosteje lojalnost do tako (napačno) razumljenega naroda–nacije, nas ne bi smelo presenetiti, da ostaja bistvo nacionalizma neraziskano ... Vse dotlej, dokler ne bomo nacionalizma razumeli, tudi ne bomo (s)poznali njegovih učinkov.⁴

Connor trdi, da teoretična dvoumnost sledi terminološki netočnosti in tako postanejo razprave med različnimi teoretiki nacionalizma *dialogues des sourdes*. Teoretska in

⁴ Walker Connor, *A Nation is a Nation, Is a State, Is an Ethnic Group, Is a ... V: Walker Connor, Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. Princeton: Princeton University Press, 1994, str. 89–118, str. 111–112. Esej je bil sprva objavljen pod istim naslovom v reviji *Ethnic and Racial Studies* 1 (oktober 1978): 377–400. Prevod odlomka iz angleščine v slovenščino je citiran iz Rudi Rizman, ur., *Študije o etnonacionalizmu*. Knjižnica revolucionarne teorije, 1991 (knjižna zbirka Krt; 79).

terminološka zmeda je lahko še dodatno povečana s problemi prevajanja. Tako na primer Rudi Rizman opominja, da lahko v slovenščini razlikujemo med pojmom narod in nacija, kar pa ni mogoče v angleškem jeziku, v katerem je večina v tem tekstu citiranih avtorjev razvijala svoje teorije.⁵

Kljub temu pa bi bilo glede na opozorilo Anne Tsing o morebitnih pasteh, v katerih se lahko znajde analitski pristop, če bi globalizaciji pripisali značaj absolutne novosti, ki si ga prisvaja, koristno, če bi vprašanje o odnosu med kulturo, nacionalno identiteto in globalizacijo zastavili v kontekstu področja preučevanja nacionalizma. Čeprav lahko označimo preučevanje nacionalizma, zlasti glede na Connorjev komentar, kot eklektično in zelo heterogeno področje znanosti, ima odnos med nacionalno identiteto in modernizmom v njej določeno zgodovino in ne glede na to, kako različno je lahko definiran ta odnos (kakor tudi analitične kategorije tega odnosa), je bil mnogokrat temelj mnogih izmed bolj znanih stališč vodilnih teoretikov na tem področju.

Ko opozarjam na možne povezave med zgodovino diskusij o odnosu med nacionalno identiteto in modernizmom ter nacionalno identiteto in globalizacijo, moram poudariti, da se seveda popolnoma zavedam analitične nevarnosti, če bi globalizacijo podrejala modernizaciji. Kljub temu pa se mi zdi, da lahko takšne primerjave ponujajo koristne vzporednice, ki bi lahko prispevale k drugačnim pristopom pri obravnavi vprašanj, ki jih zastavlja globalizacija.

V naslednjem delu prispevka bom na kratko opisala glavne teoretske pristope k vprašanju odnosa med nacionalno identiteto in modernizmom; v tem opisu se bom posebej osredotočila na vprašanje vloge kulture kot analitske kategorije v teh pristopih.

Anthony D. Smith, eden od vodilnih strokovnjakov za vprašanje nacionalne in narodne identitete, trdi, da je pri preučevanju nacionalizma in nacionalne identitete od leta 1950 dalje prevladovala modernistična paradigma, ki je vplivala na tradicijo izgradnje nacije ("nation-building"), ki je bila tako vplivna v tedaj nastajajoči postkolonialni Afriki in Aziji. Teoretiki, ki so se identificirali kot modernisti, so se oddaljili od tedanjega zgodovinskega pristopa k preučevanju nacionalizma in so svojo teorijo utemeljili na delu sociologa Emila Durkheima in na njegovem razlikovanju med organsko in mehansko solidarnostjo. Durkheim je trdil, da čeprav so bili v plemenskih družbah temelji organske solidarnosti krvne vezi, navezava na skupno ozemlje ali na določene običaje, so v modernih industrijskih družbah ti elementi zgubili svojo družbeno moč zaradi sprememb, ki jih je prinesla nova delitev dela, povzročena z modernizacijo. Na podlagi takega razmišljanja so klasični modernisti trdili, da sta nacionalizem in nacionalna identiteta postala nova principa kohezivnosti v družbah, ki jih je preoblikovala modernizacija.

Ernest Gellner je domnevno najbolj znan modernist, ki je igral ključno vlogo pri oblikovanju diskusij na področju preučevanja nacionalizma oziroma nacionalne identitete. Njegova znana teza temelji na interpretaciji socialnih posledic tranzicije, ki so preoblikovale agrarne družbe v moderne industrijske družbe. Na koncu tranzicije

... se je oblikovala družba, ki temelji na visoko razviti tehnologiji in pričakovanju trajne rasti, ki zahteva mobilno delitev dela in vzdrževano, pogosto in natančno komunikacijo med tujci, ki zadeva strinjanje glede eksplicitnega pomena, ki je lahko preneseno v nekem standardnem jeziku in v pisni obliki, kadar je to potrebno.⁶

⁵ Rudi Rizman. *Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma*. V: Rudi Rizman, ur. op. cit., str. 15–37, str. 15–16.

⁶ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell, 1983, str. 33–4.

Taka družba, trdi Gellner, zahteva socialno strukturo, ki se zelo razlikuje od tiste, ki je značilna za agrarne družbe. Tipična agrarna družba je imela zelo zapleten sistem družbene stratifikacije, ki je tudi določal položaj kulture ali kultur v vsaki družbi: kulturo, ki ji je posameznik pripadal, je določal status tega posameznika na družbeni lestvici in ne država ali družba, katere član je bil. V bistvu so v posamezni agrarni družbi lahko sočasno bivale številne kulture.

Za moderniste je takšen tip družbe pomenil novo definiranje razmerja med kulturo in družbo. Člani moderne družbe so morali biti zelo kvalificirani, mobilni in zmožni komunicirati s katerikoli drugim članom družbe. Medtem ko sta bili kultura in izobrazba v agrarnih družbah določeni skladno s statusom, so potrebe industrijske družbe zahtevale oblikovanje univerzalne, homogene, pismene visoke kulture, ki je potem postala sredstvo za izobraževanje članov družbe in pogoj za njihovo mobilnost in sposobnost odprtega, svobodnega komuniciranja. Drugače rečeno: zahteve modernizacije so vplivale na novo definiranje kulture in njenega odnosa z družbo ali državo:

Ekso-socializacija, produkcija in reprodukcija človeka zunaj lokalnega intimnega okolja je postala družbena norma in mora tako ostati. Nujnost ekso-socializacije pojasnjuje, zakaj sedaj država in kultura *morata* biti povezani, medtem ko je bila v preteklosti njuna povezava šibka, naključna, raznolika, ohlapna in pogosto minimalna. Sedaj je neizogibna. To je bistvo nacionalizma in razlog, zakaj živimo v dobi nacionalizma.⁷

Posebnost modernistične paradigme je v tem, da veže pojav nacionalizma z neko novo, javno nacionalno kulturo, ki jo je ustvarila industrijska modernizacija: to je kultura, ki je univerzalna, homogena, pismena. Modernisti trdijo, da čeprav lahko ta nacionalna javna kultura vsebuje določene elemente agrarne kulture, je v bistvu predvsem konstrukt tedanjih ekonomskih okoliščin, ki so omogočile njen pojav in razvoj. Gellner v tem kontekstu opisuje razliko med obema tipoma kulture kot razliko med agrarno oziroma "divjo" kulturo ter "vrtno" oziroma "kultivirano" kulturo, ki je kultivirana v novem, modernem okolju.⁸

Analitik Eric Hobsbawm se je osredotočil na vprašanje procesa "kultivacije" nacionalne kulture, če uporabimo Gellnerjevo terminologijo. V odmevnem delu z naslovom *Invention of Tradition*, ki ga je Hobsbawm uredil skupaj z Terencom Rangerjem, je predstavil koncept "izuma tradicije", da bi tako razložil, kako lahko nove nacionalne tradicije vzbudijo tako lojalnost:

"Izumljena tradicija" pomeni vrsto praks, ki jih običajno določajo javno ali molče priznana pravila, ki so obredne ali simbolične narave in katerih namen je vtisniti v spomin določene vrednote in vedenjske norme, kar avtomatično pomeni kontinuiteto s preteklostjo. Pravzaprav je njihov namen vzpostaviti neko kontinuiteto s primerno zgodovinsko preteklostjo kjer je le mogoče.⁹

Tako te izumljene tradicije skozi ponavljanje ustvarjajo občutek zgodovine in kontinuitete nacije. Tukaj moramo spoznati, da izumljena zgodovinska preteklost nacionalne kulture ne pomeni, da se s tem ustvarja neka vez s tradicionalno kulturo, ki je bila vir določenih elementov izumljene tradicije. Nacija ali narod sta tukaj vedno mišljena kot moderni konstrukt s fiktivno, izumljeno preteklostjo.

⁷ *Ibid.*, str. 38.

⁸ *Ibid.*, str. 50–51.

⁹ Eric Hobsbawm, Introduction: Inventing Traditions. V: Eric Hobsbawm in Terence Ranger, ur. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, str. 1–14, str. 1.

Benedict Anderson uporablja drugačen pristop k vprašanju nacionalne javne kulture. Znan je predvsem po svoji teoriji o narodu ali naciji kot "zamišljeni politični skupnosti",¹⁰ skupnosti, katere posamezni člani se nikoli ne bodo med seboj osebno spoznali, pa jih kljub temu povezuje določeno "globoko, horizontalno tovarištvo".¹¹ Kako se tovrstna tovarištva ustvarjajo in vzdržujejo? Andersonov odgovor temelji na povezavi razvoja tiskarskega kapitalizma ("print-capitalism") in nastanka ljudskih jezikov v zgodnji moderni Evropi, ki so bili sprva uradni politični in upravni jeziki:

Tisto, kar je v pozitivnem smislu omogočalo, da so take nove skupnosti sploh bile predstavljive, je bil pol naključen, a tudi eksploziven medsebojni vpliv med določenim sistemom produkcije in produktivnih odnosov (kapitalizem), določeno tehnologijo komunikacije (tiskarstvo) in omejenostjo človeške jezikovne raznolikosti.¹²

Medsebojno vplivanje teh dejavnikov skozi zgodovino je po Andersonovem mnenju ustvarilo tiskarske skupnosti ("print-communities"), komunikacijske skupnosti, ki so jih povezovali standardizirani jezik in tiskarski proizvodi, ki so za člane zamišljene skupnosti postali vir občutka skupnih izkušenj. Kot primer za to Anderson omenja vlogo časopisov, ki jih označi kot "vsakodnevne uspešnice," ki ustvarjajo anonimno skupnost bralcev, ki jih povezuje znanje in izkušnja branja istih novic, katerikoli dan iste snovi.

Čeprav se oba zadnja analitika uvrščata med moderniste, se Hobsbawmove izumljene tradicije in Andersonove zamišljene skupnosti med seboj temeljito razlikujejo. Hobsbawmova uporaba pojma izum namiguje na nekaj umetno ustvarjenega, na umetniško teorijo se osredotoči na gradnjo neke določene nacionalne preteklosti in poudarja razliko med "divjo" in nacionalno kulturo. Čeprav lahko pojem zamišljenosti tudi namiguje na vprašanje nečesa umetno ustvarjenega, se Anderson v tem kontekstu osredotoča na drugo temo, na vprašanje, ki ni značilno za moderniste: zakaj bi se ljudje poistovetili z neko novo, "kultivirano" ali umetno kulturo, zakaj bi čutili lojalnost do nacionalne kulture? Tako se Anderson začneja ukvarjati z vprašanjem nacionalne identitete. Če bi predpostavili, da je nacionalizem masovni pojav – kot to trdijo modernisti – potem osredotočanje na vlogo elit pri izumljanju tradicij ne prispeva veliko k odgovoru na vprašanje masovne privlačnosti nacionalizma.

Vprašanje lojalnosti narodu ali naciji nam lahko omogoča natančnejšo določitev glavnih razlik med teoretiki, ki se ukvarjajo s tovrstnimi vprašanji. Tako lahko po tem kriteriju učinkovito razlikujemo med modernisti in primordialisti, poleg tega pa je ta kriterij utemeljen na vprašanju kulture. Hobsbawm na primer identificira lojalnost naciji z občutkom neprekinjenosti, ki jo ustvarjajo izumljene tradicije; Anderson trdi, da je kulturna moč nacionalizma povezana z občutkom skupnosti, ki je ustvarjen s specifično konstelacijo dejavnikov ob vsakokratnem trenutku. Na drugi strani pa za primordialiste leži družbena moč nacije v trajni moči primordialnih kulturnih vezi. Nacije, narodi in nacionalna identiteta spodbujajo lojalnost, ker so kulturno smiselni pojavi. V nasprotju z modernisti, za katere pojav nacije predstavlja prekinitev s preteklostjo, primordialisti trdijo, da ostanejo krvne, etnične ali religiozne vezi močne in vitalne tudi v sedanosti in se prepletajo z občutkom nacionalne identitete. Tako primordialisti utemeljujejo argument

¹⁰ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. New York in London, Verso, 1983, str. 15.

¹¹ *Ibid.*, str. 16.

¹² *Ibid.*, str. 42–3. Omejenost je tu mišljena kot številčna omejenost – število jezikov ni neomejeno, ampak omejeno.

v prid zgodovine kontinuitete kulture. Če se vrnemo k Durkheimovemu razlikovanju med organsko in mehansko solidarnostjo, bi primordialisti zagovarjali družbeno moč in trajno pomembnost elementov, ki sestavljajo organsko solidarnost. Clifford Geertz, ki je skupaj z Edwardom Shilsom najbolj pogosto identificiran s primordialnim stališčem, opisuje svoje razumevanje primordialnih vezi z naslednjimi besedami:

Splošna moč tovrstnih vezi in vrsta tistih vezi, ki so pomembne, se razlikujejo od človeka do človeka, od družbe do družbe, od obdobja do obdobja. Ampak videti je, da skoraj pri vsakem človeku, vsaki družbi in v skoraj vsakem obdobju neke vezi izvirajo bolj iz nekega občutka naravnih – nekateri bi celo rekli da duhovnih – afinitet kot pa iz določene družbene interakcije.¹³

Perenialisti, tako kot primordialisti, tudi verjamejo v trajnost kulturnih ali etničnih vezi; za perenialiste so te vezi celo podlaga za nacionalno identiteto. Na tej točki se ne strinjajo z modernisti, za katere je nacija proizvod modernizacije, ki je vplivala na nastanek nove homogene nacionalne kulture. Z drugimi besedami: za perenialiste so nacije kulturne ali etnične skupnosti, ki so obstajale skozi zgodovino v eni ali drugi obliki; delovale so v različnih zgodovinskih okoliščinah, čeprav niso produkt zgodovine ali določene konstelacije zgodovinskih in ekonomskih dejavnikov. Hugh Seton-Watson ponuja drugačen niz kriterijev za opredelitev nacije:

Nacija obstaja, kadar dovolj veliko število ljudi v določeni skupnosti sebe pojmuje kot člane neke nacije ali se obnaša, kot da bi sestavljalo neko nacijo.¹⁴

Walker Connor, ki je znan po svojih analizah odnosa med etničnostjo in nacionalizmom, tudi soglašja z idejo, da nacijo določa občutek nacionalne zavesti. Connor, ki je bil v tem tekstu navajan v zvezi s terminološko zmedo na področju preučevanja nacionalnosti, označi bistvo nacije kot nekaj neotipljivega, psihološkega, kot "vprašanje samozavedanja ali samozavesti".¹⁵ Člane nacionalne skupnosti po Connorjevem mnenju povezuje vera v to, da jih veže pripadnost skupnemu rodu.

Po osredotočanju na subjektivne občutke identitete se perenialisti – zlasti tisti, ki so tukaj omenjeni – razlikujejo od primordialistov. (V bistvu ni nujno, da bi primordialisti in perenialisti preučevali iste vidike nacionalizma, zato med seboj niso povsem primerljivi.) Za večino primordialistov so nacije naravne, večne kulturne kategorije. Perenialisti pa menijo, da so nacije družbeni fenomeni glede na to, da jih kot take določajo tisti, ki se imajo za njihove člane.

Če pregledamo različna zgoraj navedena stališča, postane hitro jasno, zakaj še ni prišlo do neke teoretske rešitve vprašanja narave in lastnosti nacije ali nacionalne identitete. Različna stališča je težko primerjati, saj teorije različno razlagajo iste koncepte.

Kako pa bi glede na omenjeno stanje na področju teoretskih konceptov lahko odgovorili na vprašanje o relevantnosti teoretskih diskusij o nacijah in modernizaciji za razumevanje sodobnega položaja nacije v svetu? Najprej bi morali bolj podrobno analizirati, kako se omenjeni teoretiki opredeljujejo glede nacije in kulture. Za moderniste

¹³ Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books, 1973, str. 259–260.

Med primordialisti so teoretiki, kot na primer Pierre Van Den Berghe, prevzeli sociobiološko stališče, ki trdi, da temelji nacionalna identiteta na razširjenih krvnih ali sorodstvenih vezeh, medtem ko so se Geertz in drugi, med njimi njegov teoretski predhodnik Edward Shils, osredotočili na analizo trajnih vplivov kulturnih vezi.

¹⁴ Hugh Seton-Watson, *Nations and States*, London: Methuen, 1977, str. 5.

¹⁵ Walker Connor, *op. cit.*, str. 104.

je nacija moderen pojav, produkt modernizacijskih sil. Nacije so se pojavile, ko je nastala množična javna kultura, ki je omogočila nastanek občutka družbene solidarnosti, ki ga predmoderne kulturne vezi – modernisti trdijo, da so bile odvisne od preteklega, minulega družbenega reda – niso več mogle vzbujati.

Modernisti tako uporabljajo dva različna koncepta kulture: predmoderna, tradicionalna kultura in moderna, pisna, javna nacionalna kultura. Prvi koncept deluje v modernistični teoriji kot skladišče kulturnih elementov in pomenov, do katerih imajo dostop "izumitelji tradicij". Tradicionalna kultura je del preteklosti, medtem ko je moderna, nacionalna kultura dinamična in prilagodljiva sodobnim družbenim in ekonomskim kontekstom. Modernistično razlikovanje med tema dvema vrstama kulture je povezano z razlikovanjem med dvema družbeno-ekonomskima sistemoma, med agrarnim in industrijskim, če uporabljamo Gellnerjevo terminologijo. Tranzicijo od enega sistema k drugemu je pravzaprav sprožila modernizacija.

Po drugi strani pa primordialisti podcenjujejo pomen modernizacije. Medtem ko temelji modernistična logika na posledicah zgodovinskega preloma, ki je prinesel modernizacijo, se primordialna argumentacija osredotoča na nespremenljivo družbeno moč kulturnih vezi. Vpliv kulture naj bi bil nekaj naravnega, brezčasnega, večnega, nekaj, kar presega spremembe v drugih sferah družbe. Nadaljnji obstoj kulturnih vezi celo v dobi nacionalizma po mnenju primordialistov potrjuje njihov temeljni argument: na kulturo in nacionalno identiteto spremembe na ekonomskem področju nimajo vplivov, od območja ekonomije sta ločeni.

Pri teh stališčih se pojavita dve najbolj pogosti napačni predstavi o kulturi: prva je, da je kultura funkcija ali produkt ekonomske sfere, ki je tukaj razumljena kot delujoča sila družbe; druga je, da je kultura v celotni človeški zgodovini neki naravni (in ne družbeni), brezčasni, večni fenomen. Ko preučujemo ti dve napačni predstavi pa je pomembno opozoriti, da obe predpostavljata, da je kultura sama po sebi nekaj pasivnega: v prvem primeru naj bi bila produkt ekonomskih sil, v drugem pa naravni, nespremenljivi fenomen. Nikjer niso vključeni posamezniki kot družbeni ali kulturni dejavniki. Med tu obravnavanimi teoretiki so samo perenialisti vključili pozameznike v svoje teorije o nacijah s trditvijo, da temelji moč nacije na njenih članih. Po njihovem mnenju vsaka nacija eksistira toliko, kolikor njeni člani verjamejo vanjo. Osnova takega koncepta nacije tudi sovпада z enim od osrednjih načel politične filozofije nacionalizma, s pravico do samoodločbe.

To pa nas pripelje do še ene napačne predstave modernistične paradigme: čeprav modernistična paradigma upravičeno poudarja potrebo po upoštevanju sistemskih sprememb, ki jih predstavlja modernizacija, pa modernizacijo zmotno zreducira zgolj na njene ekonomske vidike in jim pripisuje premočno vlogo. Na drugi strani pa primordialisti zreducirajo nacije in nacionalno identiteto na plod brezčasnih, večnih kulturnih vezi, na katere spremembe v preostalih sferah družbe nimajo nobenih učinkov. Čeprav je pomembno, da ekonomski strani ne pripisujemo prevelikih poudarkov – kljub dejstvu, da je to eno osrednjih prepričanj v današnjem času – pa predstavlja izolacija kulturne sfere drugo skrajnost, kakor je tudi neposredno izenačevanje brezčasne, večne kulture z nacionalno identiteto.

Ta stališča in njihovi specifični koncepti ekonomije in kulture skupaj delujejo kot zaprt teoretski sistem z dvema možnostma: nacija je ali proizvod ekonomskih dejavnikov modernizacije ali pa jih kot kultura presega. Takšni teoretski sistemi ne morejo upoštevati dejstva, da obstaja več različnih oblik nacije in nacionalne identitete, ki ne temeljijo neposredno na neki kulturni ali etnični identiteti, kakor tudi ne dejstva, da modernizacija ni bila samo ekonomski proces.

To pa nas končno privede do vprašanja, kaj lahko takšne teorije doprinesejo k analizam nacionalizma in nacionalne identitete v sodobnem, vedno bolj globaliziranem svetu. Antropolog Richard Handler je v svojem delu o nacionalizmu v Quebecu opozoril na visoko stopnjo prekrivanja med družbeno znanstveno teorijo in nacionalnim diskurzom. Samo dejstvo, da obstaja tako prekrivanje, samo po sebi ni alarmantno. Če pa se raziskovalci tega ne zavedajo in ne upoštevajo pri svojih analizah, jim bo to seveda onemogočilo boljše razumevanje bistva nacije in nacionalne identitete. Antropologi, ki se zanimajo za izzive, ki jih za vprašanje nacionalne identitete predstavlja globalizacija, morajo najti način, kako obdržati neko teoretsko ravnotežje. Po eni strani morajo obdržati neko kritično analitično distanco do globalizacije in njenih globalističnih ambicij. Po drugi pa morajo prepoznati poenostavljene konceptualne dihotomije, ki vplivajo na teorije o nacionalni identiteti in modernizaciji. Te poenostavljene dihotomije ne bi smele vplivati na njihov pristop k preučevanju odnosa med nacionalno identiteteto in globalizacijo. Vključevanje bolj večplastnega razumevanja kulture in manj determinističnih interpretacij odnosov med ekonomijo in kulturo bi lahko bili učinkoviti načini za ohranjanje potrebnega teoretskega ravnotežja.

Summary

The Future of National Identity in the Age of Globalization

This article addresses the theoretical challenges to understanding the effects of globalization on national identity. To do so the author analyzes the concept of culture, which is a central feature of theories of national identity and which has also recently been broadly recognized as a key factor in understanding social reality in circles that normally consider culture to be a marginal issue. In this context the author focuses on theories of national identity, particularly those that deal with the relationship between national identity and modernization. While the author warns against the dangers of simply equating globalization with modernization, she argues that understanding better how these theories deal with the relationship between culture, national identity and processes of modernization will enable analysts to engage the issues that globalization raises more effectively.